

DOĞAL
YETİLER
ÜZERİNE

GALENOS

Çeviri: Nur Nirven

GALENOS

Tıp doktoru, bilim insanı ve filozoftur. Hippokrates'ten sonra Antik dünyanın en önemli hekimi kabul edilir. Deneysel fizyolojinin kurucusudur. Tıbbın yanı sıra farmakoloj alanında da yeni teoriler geliştirmiştir. Galenos'un İslam tıp dünyası üzerinde de derin etkileri olmuştur.

NURNİRVEN

İstanbul Üniversitesi'nde klasik arkeoloji lisans, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde müzecilik-işletme yüksek lisans eğitimi aldı. Milliyet, Güneş, Akşam, Nokta gibi çeşitli gazete ve dergilerde muhabirlik ve editörlük yaptı. Çeviriye 1985'te AFA Yayınlarında başladı. Türk Tarih Kurumu, Telos, Güncel, Say, İş Bankası Kültür Yayınları, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Pinhan Yayıncılık gibi çeşitli yayınevlerine kitap çevirileri yaptı.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ	9
BÖLÜMLERİN ÖZETLERİ.....	33
I. KİTAP	47
II. KİTAP	95
III. KİTAP.....	137
DİZİN	181

ÖNSÖZ

Bu kitapta kullanılan metin, George Helmreich'in editörlüğünü yaptığı, (önemsiz birkaç değişiklikle) Kuhn'un (C. II) metnidir. [...]

İngilizce metinde köşeli paranteze alınan kelimeler tamamlayıcı ya da açıklayıcıdır; yine de pratikte bütün açıklamalar dipnotlarda ya da girişte yapılmaktadır. Modern tıbbın bakış açısından özellikle ilginç olan filolojik kelimelere de dipnotlarda dikkat çekilmektedir.

Çeviriyi doğrudan Yunancadan yaptım; özel zorlukların baş gösterdiği pasajlarda kendi versiyonumu Linacre'in Latince çevirisi (1523) ve Charles Daremberg'in (1854-56) Fransızca yorumuyla karşılaştırdım; büyük nezaketle kanıtları araştıran ve tam bir bilimsel bakış açısıyla pek çok değerli öneride bulunan Oxford Balliol Koleji'nden A. W. Pickard Cambridge'ten yardım aldığım için de özellikle talihliyim.

Editörlere, incelikleri ve çalışmaya gösterdikleri nazik ilgi-den dolayı çok teşekkür ederim. Oxford Kraliyet Tıp Profesörü Sir William Osler'dan ve Edinburg Üniversitesi Tıp Tarihi birinci öğretmeni Dr. J. D. Comrie'den büyük yardım ve teşvik gördüğümü minnetle kabul etmeliyim. Dundee Üniversitesi Kole-

ji'nden Profesör D'Arcy W. Thompson ve Kew Kraliyet Botanik Bahçeleri eski direktörü Sir W. T. Thiselton Dyer, Galenos'un söz ettiği pek çok hayvanı ve bitkiyi belirlememe büyük nezaket göstererek yardım ettiler.

Eski biyoloji hocalarım Profesör Patrick Geddes'a ve Profesör J. Arthur Thomson'a minnetimi bir kelimeyle ifade etmeden bitiremem. Onların verdiği eğitim temelinin üzerine inşa edilen deneyim Yunanlıların büyük tıp biyoloğunu yorumlamamda bana çok yardımcı oldu.

Modern biyoloji biliminin "beşerî bilimler" ile gelecekte yeniden birleşmesine bu çalışmanın az da olsa katkıda bulunabileceğini düşünmek beni mutlu ediyor; onların şimdiki ayrılığının ikisinin de çıkarına ters düştüğünü düşünüyorum.

İngilizceye çeviren
Tıp Dr. Arthur John Brock

22ND STATIONARY HOSPITAL, ALDERSHOT

Mart 1916

GİRİŞ

Hippokrates ve Galenos. Hippokrates'in çalışmasının, üzerine tarihî Yunan tıbbı binasının inşa edildiği temeli temsil ettiği kabul edilirse, altı yüz yıl kadar sonra yaşayan Galenos'un çalışmasına, aynı binanın tepesi ya da doruk noktası olarak bakılabilir. Galenos'un liyakati, kendinden önceki Yunan tıp okullarının en iyi çalışmalarının tümünü açıklığa kavuşturmak ya da odağa almış olmaktadır. Aslında bu, Yunan tıbbını yüzyıllar sonraya aktaran Galenizm biçimindedir.

Yunanistan'da Tıbbın Başlangıcı. Eskiçağın Yunanları tıbbın kökenlerini (Latince Aesculapius denen) tanrı Asklepios'a atfeder, sağaltma sanatının tümüyle tanrısal olan işlevine minnetlerini gösterirlerdi. Asklepios'un, bugünün tıp sembolizminde bilinen amblemi, genelde bilgeliği, daha özelde, hayat ve ölüm üzerinde yarı mucizevi güçleriyle büyücü hekimin bilgeliğini simgeleyen hayvanın, yılanın etrafına dolandığı değnekti.

“Dolayısıyla yılanlar gibi bilge, güvercinler gibi zararsız ol.”

Asklepionlar yani Sağlık Tapınakları. Asklepios tapınakları Eskiçağ Hellen dünyasına yayılmıştı. Hastalar ve sağlık sorunları çekenler kalabalıklar hâlinde onlara başvururlardı. Miras yoluyla geçen rahipliğin gücü dâhilindeki tedavide, günümüzde

kaplıcalarda, suyla tedavilerimizde, sanatoryumlarımızda ve bakım evlerimizde sürdürülen en iyi yöntemler birleştirilirdi. Genelde en çok temiz hava, su kürleri, masaj, jimnastik, psikoterapi ve doğal yöntemlere güvenilirdi.

Hippokrates ve Organizmanın Birliği. “Tıbbın Babası” Hippokrates (M. Ö. 5-4. yüzyıllar) Küçük Asya’nın güneybatı sahilinde, Rodos yakınında bulunan Kos’un Asklepiyon’u ile ilişkilendirilir. Kendi zamanından önce, safsataya ve rahipliğe aşırı eğilime ek olarak hızlı bir çöküş gösteren sağlık tapınaklarının çalışmasını belli ki yeniden canlandırdı.

Celsus şöyle der: “*Hippocrates Cous primus quidem ex omnibus memoria dignis ab studio sapientiae disciplinam hanc separavit.*” Celsus bu ifadesiyle, Hippokrates’in öncelikle hekimi kozmolojik spekülörden ayırarak, ona bağımsız bir saygınlık verdiğini söylemek ister. Hippokrates tıp insanını tababetle sınırlandırdı. Sokrates’in genelde düşünceyle yaptığını o tıbbi düşünceyle yaptı – “[tıbbı] gökyüzünden yeryüzüne indirdi”. Sloganı “Doğaya dön!” idi.

Aynı zamanda, Hippokrates hekime görev verirken, onun bu göreve kutsal gözüyle bakmasına izin vermezdi.

Gizem tacirliği, seçkinlik ve rahiplik sistemi taraftarlığı eğilimine karşı çıkardı. Aslında tıpta sendikacılık ruhuna karşıydı. İlgi alanı, “hekimin hakları”ndan çok görevleriydi.

Yazılı tıp tarihinin başlarında Hippokrates *açıkça görmeyen* – yani *klirik gözlemin*– temel ve birincil önemini destekledi. İnsan organizmasının belli anormal koşullarla –belli streslerle– karşı karşıya geldiğinde belli bir tarzda davranma eğilimi gösterdiğini gözlemledi: Başka bir deyişle, her “hastalık” belli bir yolu izleme eğilimindedir. Hippokrates için hastalık aslında bir ve bölünmez bir süreçti, dolayısıyla Hippokrates’in pratikte problemi aslında *prognosis* problemiydi: “Bu hastalık kendi hâline bırakılırsa doğal seyri ne olur?” Kendisini, komşu Knidos tıp okulunun eğitimine

büyük oranda karşı çıkarken buldu, *diagnosis*'ın küçük ayrıntılarını bu okul daha statik bir bakış açısıyla özellikle vurguluyordu.

Gözlem Hippokrates'e –bugünlerde kimi zaman *vis medicatrix Naturae* dediğimiz– canlı organizmanın iyileştirme güçlerine sınırsız bir biçimde inanmayı öğretti. Hippokrates çevresel stresin çok dikkate değer “anormalliği”ne rağmen, vakaların çoğunda organizmanın, doğasında var olan güçlerle kendini yeni koşullara uyarlamayı eninde sonunda başardığını gözlemledi. “Doğaya yalnızca bir şans verin!” dedi tıbbın babası, aslına bakılırsa, “çoğu hastalık kendi kendine iyileşir.” Bu durumda Hippokrates'in tedavisi daha çok “doğaya şans verme”ye yönelikti.

Organizmayla çevre (organizmanın karşı karşıya geldiği “koşullar”) arasındaki dayanışma (ya da daha çok, sürekli etkileşim) konusunda keskin anlayışının örneklerini “Havalar, Sular ve Yerler” kitabında verir. Bildiğimiz gibi günlük popüler psikolojide “kavga etmek için iki kişi gerekir” ifadesi bulunur, Hippokrates de patolojide hastalığa yol açmak için iki unsur (organizma ve çevre) gerektiğini biliyordu.

Ölmek üzere olan bir adamın yüz ifadesine dair hatasız bir inceleme olan *facies Hippocratica*'yı onun klinik gözlem gücünün göze çarpan bir örneği olarak anımsayabiliriz. Meslekle ilgili idealleri “Hippokrat Yemini”nde belirtilir.

Anatomi. Organizmanın bir olduğu görüşünden etkilenen Hippokrates okulu organizmayı oluşturan *parçaların* önemini bir ölçüde göz ardı etme eğilimindeydi. M.Ö. 3. yüzyılda aydın Ptolemaios hanedanının koruyuculuğunda ortaya çıkan İskenderiye anatomi okulunun çalışmalarıyla daha sonra yeniden denge kuruldu. Herophilos ve Erasistratos bu okula mensup seçkin iki anatomi yorumcusuydu, aşağıdaki sayfalarda Erasistratos ile sık sık karşılaşacağız.

Ampirikler. Üstadın ölümünden sonra, Hippokrates okulu en iyi kültür hareketlerinde sıklıkla yaşandığı gibi canlılığının